

GABRIEL ALBU

© E.D.P. 2016
© Albu Gabriel

Interogație și autointerogație în educație

IDEI
PEDAGOGICE
CONTEMPORANE

IPC

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ, R.A.

CUPRINS

Introducere	9
PARTEA I. Educația, idealul de viață, ambiguități și implicații ale schimbării	21
Idealul educațional și idealurile de viață	23
Ambiguitățile schimbării în educație	37
Noi și ceilalți. Educația și alteritatea	53
Implicații psihologice ale schimbării. Comunicarea în consilierea școlară	85
PARTEA a II-a. Profesorul și valorile sale	143
Valorile personalului didactic universitar (cu peste 20 de ani vechime)	145
Valorile personalului didactic universitar (cu până la 15 ani vechime)	156
Trăsăturile și dinamica universului axiologic al personalului didactic universitar	170
Valorile personalului didactic din învățământul preuniversitar	182
Metamorfoze axiologice în perioada formării inițiale a viitorilor profesori pentru învățământul primar și preșcolar	221
Dimensiunea morală, o dimensiune neglijată în formarea continuă a cadrelor didactice	253
PARTEA a III-a. Provocări, confruntări, căutări	267
Școala și starea interogativă	269
Perenitatea și efemeritatea lecturii	339
Profesorul-director, responsabilitatea conducerii și pasiunea cunoașterii	354
Nouă paradoxuri ale evaluării personalului didactic	382
Elevul și strălucirea lui (sau cum să ne raportăm la elevul supradotat)	399
Rușinea, dovadă a educației sau semn al slăbiciunii ei	416
În loc de încheiere. Statutul pedagogiei și starea educației	441
Anexa 1	465
Anexa 2	467
Anexa 3	470
Anexa 4	472
Abstract	474
Resumé	477
Bibliografie	481

CONTENTS

Introduction.....	9
PART I. Education, life ideal, ambiguities and implications of change	21
Educational ideal and life ideals.....	23
Ambiguities of change in education.....	37
We and others. Education and alterity.....	53
Psychological implications of change. Communication in counseling	85
PART II. Teachers and their values	143
Values of university professors (with over 20 years seniority in education).....	145
Values of university professors (with under 15 years seniority in education).....	156
Particularities and the dynamics of the axiological universe of university professors	170
Values of pre-academic teachers	182
Axiological metamorphoses in students – future teachers in primary and preprimary education.....	221
The moral dimension, a forgotten dimension in teachers’ ongoing training.....	253
PART III. Challenges, confrontations, searches	267
School and the interrogative state	269
Reading between permanence and transience	339
Teacher – principal, between passion for knowledge and managing responsibility	354
9 paradoxes in teacher evaluation	382
Gifted students	399
Shame and school	416
In stead of conclusions. The state of education and the condition of pedagogy.....	441
Annex 1	465
Annex 2	467
Annex 3	470
Annex 4	472
Abstract.....	474
Résumé.....	477
Bibliography.....	481

SOMMAIRE

Introduction.....	9
PREMIERE PARTIE. L'éducation, l'idéal de vie, ambiguïtés et implications du changement	21
L'idéal de l'éducation et les idéaux de la vie	23
Les ambiguïtés du changement dans l'éducation.....	37
Nous et les autres. L'éducation et l'altérité.....	53
Implications psychologiques du changement. La communication dans l'orientation scolaire	85
DEUXIEME PARTIE. Le professeur et ses valeurs.....	143
Les valeurs des professeurs des universités (ayant plus de 20 ans d'ancienneté)	145
Les valeurs des professeurs des universités (ayant jusqu'à 15 ans d'ancienneté).....	156
Les traits et la dynamique de l'univers axiologique des enseignants des universités	170
Les valeurs du personnel didactique de l'enseignement préuniversitaire	182
Métamorphoses axiologiques chez les étudiants – les futurs enseignants de l'enseignement primaire et secondaire.....	221
La dimension morale, dimension oubliée dans la formation continue des professeurs	253
TROISIEME PARTIE. Provocations, confrontations et recherches.....	267
L'école et l'état interrogatif	269
La lecture entre pérennité et l'éphémère	339
Le professeur-directeur, entre la passion pour le savoir et la responsabilité de la direction.....	354
9 paradoxes de l'évaluation du professeur	382
L'élève surdoué.....	399
La honte et l'école.....	416
En guise de conclusion. L'état de l'éducation et la condition de la pédagogie	441
Annexe 1	465
Annexe 2	467
Annexe 3	470
Annexe 4	472

IDEALUL EDUCAȚIONAL ȘI IDEALURILE DE VIAȚĂ

Introducere

PARTEA I

EDUCAȚIA, IDEALUL DE VIAȚĂ, AMBIGUITĂȚI ȘI IMPLICAȚII ALE SCHIMBĂRII

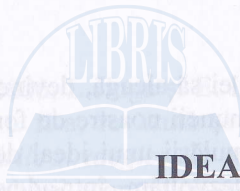
Constatăm că, de la o vreme, sistemul nostru de învățământ este tot mai neliniștit, tot mai mișcător, într-o neîntreruptă mișcare și reasezare. El are (tot mai) multe probleme de rezolvat, provenite din interior (în procesul de învățare) și din exterior (în relația cu mediul social), cât

Când s-au înmulțit și s-au acutizat și au crescut în număr și în importanță mulți dintre decidenți și/sau administratori ai învățământului (și în multe și cele mai importante - vin dinspre educație. Ei cred că actuala criză poate fi depășită, iar cele ulterioare evitate, prin măsuri prompte și adecvate luate în educația tinerelor generații. Tendința actuală este aceea de a abandona concepția potrivit căreia școala este transmiterea de cunoștințe, de cultură, de valori și de a o promova pe aceea potrivit căreia școala este un mediu de formare a competențelor, necesare integrării rapide și eficiente (faceri, alifet cum...) a absolvenților în piața muncii.

În aceste schimbătoare circumstanțe, vorbim tot mai puțin despre ideal educațional, în general, și despre idealuri de viață, în particular. Aceasta ilustrează faptul că preocuparea pentru problematica idealului este tot mai redusă - considerată ca (mult) prea teoretică pentru asemenea timpuri pragmatice - în raport cu presa utile și foarte aplicatele preocupări afiate la ordinea zilei ale administratorilor, cercetătorilor în domeniul sau ale profesorilor.

Tot însă că, la o privire mai atentă, trecem (prea ușor) cu vederea un aspect esențial nu numai al învățământului, dar și al vieții (tinerilor). Înșurșăniți de un interes mai profund, descoperim (și înțelegem) faptul că, înainte de a ne (pre)ocupa de competențele și de abilitățile elevilor, este mult mai important să ne (pre)ocupăm de idealurile lor de viață.

Prăcum constatăm (și, eventual, ne îngrijorăm), ei sunt la discreția măcar direcții de urmat în viață, multe dintre ele, pe cât de facile, pe atât de tentante. A-i lăsa pe elevi să opteze la întâmplare pentru viitorul vieții lor, fiecă a le prezenta mai multe și serioase/veritabile opțiuni, din care - pe

IDEALUL EDUCAȚIONAL ȘI IDEALURILE DE VIAȚĂ

Introducere

Constatăm că, de la o vreme, sistemul nostru de învățământ este tot mai neliniștit, tot mai mișcător, într-o neîntreruptă așezare și re-așezare. El are (tot mai) multe probleme de rezolvat – provenite atât din interior (în procesul de autodefinire, autoperfecționare și optimizare instituțională), cât și din exterior (din mediul social).

Când societatea este în criză și când pare că problemele ei s-au înmulțit, s-au acutizat și au crescut în complexitate, cei mai mulți dintre decidenți și/sau administratori cred că soluțiile – cele mai multe și cele mai importante – vin dinspre educație. Ei cred că actuala criză poate fi depășită, iar cele ulterioare evitate, prin măsuri prompte și adecvate luate în educația tinerelor generații. Tendința actuală este aceea de a abandona concepția potrivit căreia școala este transmțătoare de cunoștințe, de cultură, de valori și de a o promova pe aceea potrivit căreia școala este un mediu de formare a competențelor, necesare integrării rapide și eficiente (căci, altfel cum...) a absolventului în piața muncii.

În aceste schimbătoare circumstanțe, vorbim tot mai puțin despre ideal educațional, în general, și despre idealuri de viață, în particular. Aceasta ilustrează faptul că preocuparea pentru problematica idealului este tot mai restrânsă – considerată ca (mult) prea teoretică pentru asemenea timpuri pragmatice – în raport cu presantele și foarte aplicatele preocupări aflate la ordinea zilei ale administratorilor, cercetătorilor în domeniu sau ale profesorilor.

Pare însă că, la o privire mai atentă, trecem (prea ușor) cu vederea un aspect esențial nu numai al învățământului, dar și al vieții (tinerilor). Îndemnați de un interes mai profund, descoperim (și înțelegem) faptul că, înainte de a ne (pre)ocupa de competențele și de abilitățile elevilor, este mult mai important să ne (pre)ocupăm de idealurile lor de viață.

Precum constatăm (și, eventual, ne îngrijorăm), ei sunt la discreția multor direcții de urmat în viață, multe dintre ele, pe cât de facile, pe atât de tentante. A-i lăsa pe elevi să opteze la întâmplare pentru viitorul vieții lor, fără a le prezenta mai multe și serioase/veritabile opțiuni, din care – pe

temeiul discuțiilor deschise și a argumentelor – ei să aleagă, devine, dacă nu prea riscant, atunci o dezolantă neglijare a muncii noastre de formare-educare. S-ar putea, chiar, ca abia în urma formulării unui ideal de viață (sau a câtorva variante ale lui) să putem să dezvoltăm, într-adevăr, un învățământ sensibil la trebuințele, preferințele și potențialul specifice fiecărui elev în parte. În definitiv, învățământul diferențiat se întemeiază pe idealurile de viață alese de către elevi, în funcție de interesele, abilitățile și nevoia lor de afirmare/realizare/autoactualizare.

Idealul educațional și ipostazele lui (istorice)

Trecând în revistă – atât cât ne-a stat în putință – manualele (universitare) și tratatele de pedagogie/psihopedagogie (care ne-au stat, desigur, la îndemână), am constatat că – pe un spațiu relativ restrâns – este analizat și conceptul de ideal educațional/educativ/pedagogic. Redăm, mai jos, câteva dintre definițiile care ni s-au părut mai consistente, mai cuprinzătoare, mai relevante.

Astfel, încă din 1938, în *Pedagogia sa generală* (ediția a II-a, revizuită și adăugită; republicată în anul 1996 sub atenta și competența îngrijire a dlui prof. V. Nicolescu), arată că idealul pedagogic este „nu numai polul spre care tinde orice înrâurire educativă, ci este în același timp prisma, este luneta prin care privim, vedem, și concepem întreaga realitate pedagogică însăși, așa cum ne apare în marile ei probleme” (p. 168).

Mult mai târziu, în 2002, L. Antonesei, în cartea sa *O introducere în pedagogie*, menționează: „La nivelul comunității, al macrosistemului, problema idealului educativ este o problemă de *politică a educației și a învățământului*. În fond, orice societate își propune să formeze indivizii pe care-i «administrează» în spiritul valorilor ce o caracterizează, în care crede și pe care dorește să le prezerve. Prin urmare, *idealul educativ* reprezintă, din aceste punct de vedere, *tipul de personalitate* pe care dorește comunitatea respectivă să-l formeze și «multiplice» în rândurile viitorilor săi cetățeni. Este *tipul de personalitate dezirabilă*” (p. 66, s.a.).

În anul următor, M. Stanciu va nota în lucrarea sa *Introducere în pedagogie* următoarele: „Idealul educativ exprimă, în esența sa, modelul sau tipul de personalitate solicitat de condițiile sociale ale unei etape istorice și pe care educația este chemată să-l formeze în procesul desfășurării ei” (p. 55). El „realizează joncțiunea între ceea ce este și ceea ce trebuie să devină omul prin procesul educației” (*ibidem*).

În 2006, I. Jinga și E. Istrate precizează în *Manualul lor de pedagogie* (ediția a II-a, revăzută și adăugită) faptul că idealul educativ „exprimă orientările strategice ale unui sistem educativ într-o anumită etapă istorică a dezvoltării economico-sociale, științifice și culturale a unei țări, *modelul de personalitate* care polarizează aspirațiile unei societăți la un moment dat” (p. 132, s.a.).

Doi ani mai târziu, în 2008, M. Bocoș și D. Jucan menționau în cartea lor *Fundamentele pedagogiei. Teoria și metodologia curriculumului* faptul că idealul educațional reprezintă „finalitatea cu gradul cel mai mare de generalitate și exprimă orientările strategice pentru activitatea educativă văzută în ansamblu la nivelul întregii societăți într-o anumită etapă istorică a dezvoltării economice, sociale, științifice și culturale a unei țări”. Practic, punctează autoarele, idealul educațional „condensează modelul de personalitate spre care tinde societatea și pe care educația este chemată să îl formeze” (p. 52).

Tot în anul 2008, Fl. Frumos nota faptul potrivit căruia idealul educativ al unei societăți „reprezintă chintesența valorilor acelei societăți la un moment dat și o «matrice generativă» pentru scopuri educative” (în C. Cucuș, coord., 2008, p. 164).

Dacă ne-am putea permite să parcurgem încă o dată aceste elegante definiții (*dacă...* întrucât, actualmente, timpul nu ne mai îngăduie prea multă insistență reflexivă și aprofundare!), am putea constata faptul că toate conțin o mențiune, o condiție: respectiv, dependența idealului educațional de factorul istoric. Mai precis, idealul educativ se schimbă în funcție de *etapa istorică* în care se află societatea umană la un moment dat al existenței și al dinamicii sale.

Cel mai clar (și mai explicit) par a se exprima M. Bocoș și D. Jucan atunci când remarcă: idealul educațional „reflectă și exprimă coordonatele majore ale societății într-o anumită epocă sau perioadă istorică. El reprezintă un proiect/model dinamic, având caracter prospectiv și pragmatic și configurând sintetic trăsăturile cardinale dezirabile ale personalității umane în funcție de dezvoltarea ontogenetică și de particularitățile psihofizice proprii” (2008, p. 52, s.n. – G.A.). Aceeași viziune o împărtășește și M. Stanciu atunci când menționează faptul că idealul educațional „a evoluat de la o epocă la alta, cunoscând diferențieri în cadrul diverselor societăți” (2003, p. 55, s.n. – G.A.).

Mai mult, C. Narly constata faptul că întreaga istorie a pedagogiei, privită dintr-un anumit punct de vedere, este „istoria idealurilor care au

stăpânit mentalitatea diverselor epoci, idealuri pe care educația a tins să le realizeze” (1996, p. 167; 1927, p. 89). Potrivit celebrului pedagog interbelic român, fiecare ideal educațional/pedagogic „atrage cu sine o altă atitudine față de copil și față de ființa umană, în general, față de mijloacele utilizate și față de forma pe care comunitatea pedagogică o va lua” (1996, p. 168).

Astfel pusă problema, specialiștii (din domeniu) au delimitat următoarele momente (și tipuri) semnificative ale idealului educațional/educativ.

Idealul educativ al vechilor greci

Acest ideal este exprimat în *kalokagathia*. Întemeiată pe această concepție, educația era concepută în spiritul valorilor de adevăr, bine și frumos. „Tânărul grec (atenian – n.n. – G.A.) trebuia să aibă un trup frumos, un suflet bun și un spirit corect orientat spre căutarea adevărului”, precizează L. Antonesei (2002, p. 67). Pentru H.I. Marrou (1997), idealul educativ la vechii greci „rămâne unul de ordin etic. El stă în cuvântul *kalokagathia*, «faptul de a fi un om frumos și bun». Bun este aspectul moral, esențial, cu nuanțele sale sociale și mondene moștenite de la origini. Frumos înseamnă frumusețea fizică, însoțită de inevitabila aură erotică” (vol. I, pp. 84 – 85). Înfăptuită întru acest ideal, educația vizează să formeze, cel puțin în aceeași măsură, atât caracterul, cât și corpul (*idem*, p. 85).

Idealul educativ al vechilor greci, *kalokagathia*, era legat de și derivat din idealul lor uman: *paideia*. „Omul trebuia modelat lăuntric”, scrie W. Jaeger (2000, p. 18). *Paideia* reprezenta „însăși valoarea și crezul de bază al culturii grecești”, notează N. Sacaliș-Calata (2005). Vechiul grec nu putea exista în lume ca om „fără efortul deliberat făcut de el pentru a-și dezvolta, prin cultură și educație, toate potențele și toate talentele așezate în el de zei” (p. 30). De asemenea, *paideia* exprima idealul de om deplin dezvoltat „din toate punctele de vedere: fizic, moral, intelectual și spiritual. Un om care în toate privințele, mai puțin destinul muritor, caută să fie asemenea zeilor” (*ibidem*); ea era „idealul de om superior, de om de valoare, de om excepțional, de om de *arete*, de care se apropia în urma actului pedagogic” (*ibidem*).⁷

Idealul educativ al Romei (antice)

Acest tip de ideal era „extraordinar de bine formulat în maxima *Mens sana in corpore sano*” (Antonesei, 2002, p. 68). Potrivit lui L. Antonesei,

⁷ În Sparta, idealul pedagogic era cel al războinicului (Noveanu, Potolea, editori, 2007, vol. I, p. 549).

această maximă latină „este o traducere destul de fidelă a formulei grecești. Și tinerii romani trebuiau să-și desăvârșesc trupul, sufletul și spiritul” (p. 68). După H.I. Marrou (1997), la Roma era cultivat cu deosebire (mai ales în perioada Republicii) idealul moral; el urmărea „a forma conștiința copilului sau a tânărului, în a-i inculca un sistem rigid de valori morale, de reflexe sigure, un stil de viață” (vol. II, p. 17). Idealul educativ avea o dimensiune mai accentuat civică, familială, mai religioasă decât cea greacă (*idem*, p. 20).

Din punctul de vedere al lui C. Narly, idealul (educativ) la romani „este bine interpretat de cuvântul *Humanitas*” (1997, p. 172); ideea de stat rămâne ca și la (vechii) greci, dar îmbunătățită cu trăsătura foarte importantă a supranaționalului (*idem*, p. 173).

Humanitas, scrie W. Jaeger (2000), desemnează (cel puțin, în epoca lui Varro și a lui Cicero) „educația omului pentru a ajunge la forma lui adevărată, la natura umană autentică. Aceasta este veritabila *paideia* grecească” (pp. 17-18). „Ea nu pornește de la individ, ci de la idee. Mai presus de om ca membru al turmei și mai presus de om ca Eu aparent autonom, stă omul ca idee, și grecii l-au văzut întotdeauna astfel, ca educatori, ca poeți, ca artiști și ca cercetători” (p. 18).

Servind inițial la redarea cuvântului grec *paideia*, *humanitas* înseamnă la romani „cultură literară, virtute a omeniei și stare de civilizație”, remarcă P. Veyne (în Giardina, coord., 2001, p. 310). Această achiziție corespunde „cu ceea ce noi înșine numim civilizație; o modificare interioară a omului și, în același timp, o extensiune a acțiunii omenești asupra lumii exterioare: cetăți, case de piatră, edificii publice, agricultură, studii elocinței” (*idem*, p. 311).

Idealul educativ al Evului Mediu

În perioada medievală, idealul educativ era întruchipat în două modele:

- modelul cavalerului, al „gentlemanului de onoare” (Noveanu, Potolea, ed., vol. I, p. 547; Antonesei, 2002, p. 68; Frumos – în Cucuș, coord. –, 2008, p. 164);

- modelul omului religios (al bunului creștin) (Noveanu, Potolea, ed., 2007, vol. I, p. 547; Frumos – în Cucuș, coord. –, 2008, p. 164). Potrivit lui C. Narly, era vorba de „trezirea în oameni a esenței omenești superioare, prin credință și viață interioară” (1996, p. 174), de *îndumnezeire*, adică „de umplere a omului cu harul dumnezeiesc” (Benga, 2009, p. 24). În epocă, „Fericitul Augustin descrie idealul educațional ca odihnă în Dumnezeu,

Clement din Alexandria îl prezintă sub chipul adevărului gnostic creștin, iar Ioan Hrisostom sub forma atletului pentru Hristos” (*ibidem*).

Întru acest ideal educativ civilizația (vest-)europeană a putut supraviețui. N. Ferguson (2011) a ajuns la concluzia potrivit căreia „Știința Occidentului epocii clasice ar fi fost pierdută cu totul dacă n-ar fi existat bibliotecarii Bizanțului, călugării din Irlanda, papii și preoții Bisericii Romano-Catolice și, de asemenea, califii abbasizi. Fără susținerea acestora – subliniază celebrul istoric britanic –, civilizația Vestului nu ar fi putut reînflori așa cum a făcut-o în Italia Renașterii” (p. 34). Este ideea fundamentală pe care o demonstrează (și, implicit, o susține) și P. Riché în minunata sa lucrare *Educație și cultură în Occidentul barbar* (2001).

Idealul educativ al Renașterii

În viziunea lui C. Narly, în acest tip al idealului educațional, alături de umanism și chiar împreună cu el, „stau religia și statul, ca forțe ce îl complinesc, tinzând să facă un echilibru între ceea ce este individual și ceea ce este social în om” (1996, p. 174). Pentru L. Antonesei (2002), Renașterea „cunoaște o spectaculoasă răsturnare de ideal educativ. Într-un fel, putem vorbi despre o reînțoarcere la idealul clasic al grecilor și latinilor. *Uomo universale* este omul deplin, armonios dezvoltat, pretins și de *kalokagathia*, și de *mens sana in corpore sano*” (p. 68); pe scurt, avem de-a face cu idealul personalității enciclopedice (Noveanu, Potolea, ed., vol. I, 2007, p. 549).

Idealul educativ al epocii Luminilor

Acest (nou) tip de ideal educațional vizează încrederea în forța rațiunii umane (Narly, 1996, p. 175). Nimic nu poate sta mai presus de ea și nimic nu o poate învinge; nimic nu o poate domina și nimic nu o poate limita. Idealul educativ al Luminilor se sprijină pe „o explicație mai rațională, mai științifică a lumii, eliberată de mit și de alte presupuneri obscurantiste” (Maffesoli, 2008, p. 70)⁸.

⁸ Cu toate acestea, observă recunoscutul filosof francez, „acest ideal moral făcut din credința în știință, încrederea în rațiune și siguranța în ceea ce privește viitorul n-a putut să împiedice oribilele carnaje care au fost războaiele mondiale, lagărele de concentrare naziste și comuniste, exploziile atomice, foametea nimicitoare, actele de terorism și alte forme de barbarie pe care civilizația modernă a crezut că le exorcizează” (pp. 70 – 71). „Toate acestea, remarcă M. Maffesoli (2008), ar trebui să ne îndemne la mai multă modestie sau la mai multă prudență, care, din înțelepciunea antică, este caracteristica esențială a inteligenței” (p. 72). În acest